Poljska u drugoj polovici 19-og stoljeća

Grubišić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:610952

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

IVANA GRUBIŠIĆ

POLJSKA U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

IVANA GRUBIŠIĆ

POLJSKA U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Kristina Milković

Zagreb, 2019.

SADRŽAJ:

1. **Uvod** 1
2. **Posebnosti teritorija Poljske i tijek događaja u prvoj polovici 19. stoljeća** 2
3. **Oblikovanje nacionalnoga identiteta u Poljskoj** 5
4. **Ustanak 1848. i posljedice** 8
5. **Siječanjski ustanak i turbulentno razdoblje u svim dijelovima nekadašnje Poljske** 12
6. **Nakon siječanjskoga ustanka - ususret 20. stoljeću** 19
7. **Uloga školstva i Crkve u oblikovanju nacionalnog identiteta Poljaka** 22
8. **Zaključak** 26
9. **Bibliografija** 27

1. Uvod

Poljski narod u drugoj polovici 19. stoljeća tema je ovog završnog rada. Nakon gubitka države krajem 18. stoljeća, Poljaci ulaze u novo stoljeće razdvojeni i podijeljeni između triju sila Rusije, Pruske i Habsburške Monarhije. Unatoč podjeli i represiji koju su podnosili, poljska država nikad nije nestala iz misli poljskog naroda. Cilj ovog rada je prikazati dio borbe za očuvanje poljskog naroda u drugoj polovici 19. stoljeća, kao i posljedice koje je ta borba nosila te način na koji je poljski narod stvarao svoj nacionalni identitet iako nije imao vlastitu državu. Uz pregled političkih događaja u radu ću prikazati i razvoj kulture, obrazovanja te ulogu crkve.

U prvom dijelu ovog rada opisat ću teritorij koji je zauzimala Poljska, a zatim kontekst događaja u prvoj polovici 19. stoljeća. U idućem dijelu analizirat ću oblikovanje nacionalne svijesti i identiteta. Nadalje, sintetizirati ću najvažnije ustanke kao i posljedice koje su došle nakon njih. Potom ću opisati kulturu, obrazovanje i položaj crkve. Na kraju ću izložiti zaključak i popis korištene literature.

Glavna tema ovog rada je pregled i analiza događaja u Poljskoj u drugoj polovici 19. stoljeća, pa sam za tu temu, svoje istraživanje bazirala na radu i djelu Damira Agičića, a od velike pomoći bilo je djelo Normana Daviesa. Oni uz pregled događaja daju i detaljnu analizu i kontekst svakog događaja s uzročno-posljedičnim vezama. Najveći dio literature koja je dostupna u Hrvatskoj odnosi se na hrvatsko-poljske veze. O njima najviše piše Piotr Zurek, koji obrađuje Eugena Kvaternika i Poljake, Hotel Lambert i Josipa Juraja Strossmayera i njegovu povezanost s Poljacima. Također, Slaven Kale je obradio stavove političke i kulturne javnosti Banske Hrvatske o Poljacima i poljskom pitanju. Opširnost ove literature svjedoči o interesu za poljsko-hrvatske odnose no, ta bi tema zahtjevala zaseban rad.

2. Posebnosti teritorija Poljske i tijek događaja u prvoj polovici 19. stoljeća

Teritorij je jedan od konstitutivnih elemenata države, te njegova obilježja i karakteristike utječu na razvoj događaja i procesa koji se na tom teritoriju odvijaju. Poljski teritorij obilježava nizinski karakter i kontaktni položaj između zapadne i istočne Europe; taj široki prostor pogodan je za utjecaje koji stižu s istoka i zapada. Poljska je posljedično postala jedna od zona sukoba iz čega je proizašla njena politička nestabilnost.[1] Mnogi bi se složili da je neprijatelj poljske povijesti njezina geografija. Zarobljena između dva neprijatelja Pruske i Rusije, bez ikakve prirodne zaštite, Poljska je bila pogodna za pohode, invazije i aneksije.[2] Tijekom druge polovice 18. stoljeća Poljska slabi i gospodarski i politički te gubi svoj narodni suverenitet i dolazi do tri podjele Poljske, nakon kojih Poljska neće povratiti državnost iduće 133 godine.[3] Za vrijeme Napoleona dolazi do formiranja Varšavskog Vojvodstva koje je trajalo od 1807.-1813. te se prostiralo na 154 000 km kvadratnih, a Kongresna Poljska nastala na Bečkom kongresu 1815., zauzimala je teritorij od oko 127 000 kilometara kvadratnih.[4]

Teritorijalna sigurnost je rezultat više elemenata kao što su poželjnost, dostupnost, obranjivost i postojanost ili jednostavnije rečeno - teritorij je jedino siguran kada ga potencijalni agresor ne želi, ne može doći do njega, zaposjesti ga i zauzeti ga. Središnja Poljska bila je poželjni i lako dostupni teritorij i Prusima i Rusima. Prusima zbog prostora za naseljavanje i kolonizaciju, a Rusima zbog dugo željene poveznice s Europom. Iako je teritorij bio dostupan, bio je težak za zadržati upravo zbog te dostupnosti.[5] Geopolitika objašnjava samo mali dio komplicirane poljske povijesti i ona ne objašnjava zašto je Poljska bila slaba kada su Pruska i Rusija bile jake.[6] Norman Davies naglašava da su položaj i karakteristike nekog teritorija samo promjenjiva konstituenta socijalnog i ekonomskog života u kojima čovjek izvršava svoju volju. [7]

Poljska, koja za neprijatelje ima tri velike sile, ušla je u 19. stoljeće podijeljena na tri dijela. Napoleon je kratko probudio nade Poljaka, koji su podigli ustanak 1806. godine, kada su francuske

[1] Andrija Bognar, „Osobine političko-geografskog razvoja Poljske“, *Politička misao: časopis za politologiju*, Vol.6 No. 2(1969.), .273
[2] Norman Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 1: The origins to 1795.* (Oxford: Clarendon Press,1986.), 23
[3] Bognar, „Osobine političko-geografskog razvoja Poljske“,279
[4] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 1: The origins to 1795*., 24
[5] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 1: The origins to 1795., 57*
[6] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 1: The origins to 1795.*, 26
[7] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 1: The origins to 1795.*, 60

postrojbe u potjeri za pruskim i ruskim vojskama ušle u zapadnu Poljsku.[8] Nagrada nije bila onakva kakvu su si Poljaci priželjkivali. Mirom u Tilzitu dogovoreno je Varšavsko Vojvodstvo, a formirano je od pruskog udjela u drugoj i trećoj podjeli. Unatoč tome što je Vojvodstvo bilo Napoleonova marioneta, on je pridonio njegovom procesu modernizacije: donesen je napoleonski ustav i nametnute su reforme koje su potaknule društveno-gospodarsku transformaciju. Neuspješan „drugi poljski pohod", kako je nazivan pohod Napoleona na Rusiju 1812., Poljacima daje nadu u obnovu Poljske te oni podižu vojsku od 100 000 ljudi kako bi mu pomogli.[9]

Na Bečkom kongresu 1815., nakon poraza Napoleona, Varšavsko Vojvodstvo došlo je u ruke Rusije i cara Aleksandra, a od tada se taj dio Poljske naziva Kongresna Poljska, dok je Krakov postao slobodna republika. Aleksandar je dao prividno liberalan ustav. Kongresna Poljska bila je autonomna država s vlastitom vladom, vojskom i riznicom itd. No, car Aleksandar je koristio sredstva izvan ustava te je u konačnici odustao od liberalizma i pokazao da nije drukčiji od svojih prethodnika. Na čelo Kongresne Poljske dolazi veliki knez Konstantin, zatim Nikolaj Novosilcov i Jozef Zajacek, iako se očekivalo da će najveću moć imati knez Adam Czartoryski, on prelazi u opoziciju.[10]

Odjeci Srpanjske revolucije iz Francuske došli su i do Poljske, bude se nade o oslobođenju od ruske vlasti. Ustanak 1830. bio je uzrokovan, između ostalog, cenzurom, progonima i uhođenjem protivnika te proizvoljnom vlašću.[11] U noći 29. na 30. studenog planiran je ustanak, akciju su koordinirala trojica poručnika: Piotr Wysocki, Piotr Urbański i Józef Zaliwski. Vlada Poljskog Kraljevstva nije vjerovala u uspjeh ustanka i bojala se, kao i bogatiji građani, socijalne revolucije.[12] Ustanak je bio pokušaj da se cara Nikolu, koji je bio nasljednik Aleksandra, prisili na ustupke, poštivanje ustava i ispunjenje Aleksandrovih obećanja, ali Nikola je to odbio.[13] Vodstvo Poljske u tom trenutku preuzima vlada na čelu s knezom Adamom Czartoryskim. Na dan 25. 1. 1831., na dan obilježavanja dekabrističkog ustanka, proglašena je detronizacija cara Nikole i dinastije Romanov s poljskog prijestolja. Došlo je do oružanog sukoba. Dvaput manja vojska Poljaka uspijeva nanijeti poraz Rusima, a odlučujuća bitka 25. 2. 1831. godine kod Grochowa

[8] Piotr S. Wandycz, *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas,* (Zagreb: Srednja Europa,2004), 184-185
[9] Wandycz, Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas,186
[10] Wandycz, *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas*,187-188
[11] Wandycz, *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas*, 189
[12] Damir Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.* (Zagreb: Srednja Europa,2004), 46-48
[13] Wandycz, *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas,* 189

završila je neriješeno.[14] Zbog teških gospodarskih uvjeta izbija ustanak u Varšavi u kolovozu 1831., tada narodna vlada daje ostavku, a glavni grad napustio je knez Czartoryski. Poljaci su se dobro borili, ali nisu imali šanse protiv brojnije, bolje organizirane i naoružane ruske vojske te se samo čekao kraja ustanka. Varšava je uskoro kapitulirala. Posljedično ovaj ustanak onemogućio je rusku intervenciju u Belgiji i Francuskoj. Za uspješan ustanak Poljaci su trebali međunarodnu podršku, na čemu je radio knez Czartoryski. Želio je na svoju stranu pridobiti Veliku Britaniju i Francusku, no ove velesile, iako su formalno bile na strani Poljske, u realnosti nisu ništa poduzimale niti se se uključivale u rješavanje poljskih problema.[15]

Francuzi su primili veliki broj poljskih emigranata koji bježe u strahu od ruske represije nakon propalog ustanka. U Francuskoj su dobivali novčanu naknadu i smještaj, ali i dalje su bili veoma siromašni. Više rangirani službenici dobivali su veće novčane naknade i pomoć od obitelji u Poljskoj.[16] U emigraciji se organiziraju razna društva i organizacije kao što su Mlada Poljska i Poljsko demokratsko društvo.[17] Aktiviralo se i konzervativno-liberalno krilo poljske emigracije, koju vodi knez Czartoryski, a ta se grupacija nazivala Hotel Lambert po njihovu središtu u Parizu. Njihov cilj je bio obnova Poljske.[18]

Ruska represija nije bila kratkotrajna i nosi naziv „paskjevičevska noć“ po zapovjedniku ruske vojske generalu Ivanu Paskjeviču koji je ujedno i bio varšavski knez i namjesnik u Poljskom Kraljevstvu. Posljedice ustanka bile su ukidanje ustava, sejma, provođenje konfiskacija, plaćanje ratne odštete, uhićenja i egzil u Sibir ili u središnju Rusiju. Prestala je postojati zasebna poljska vojska, a vojnici su bili uključeni izravno u rusku carsku vojsku.[19] Uz to, provodila se unifikacija poljskog pravnog sustava s ruskim, uvedene su gubernije i ruski krivični zakonik, rubalj i dr. Izmjenom školskih sustava veća je pozornost posvećena strukovnim školama na štetu gimnazijskog obrazovanja. Povijest se učila preko ruskih udžbenika kako bi se utjecalo na razvoj domoljubnog duha u školama. Ruski režim vidi studente i znanstvenu elitu kao protivnike pa je zatvoreno Sveučilište u Varšavi, a Poljacima je jedino preostalo studirati na ruskim sveučilištima. Iako je poljski jezik u Kraljevstvu ostao službeni, u zapadno ruskim gubernijama provođena je rusifikacija. Zatvaranje preko 200 samostana svjedoči nam da ruska represija nije zaobišla

[14] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 49
[15] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 51-54
[16] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 55
[17] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918., 56-57*
[18] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 59-60
[19] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 61

Katoličku crkvu. I u drugim dijelovima Poljske pod Austrijom i Pruskom provode se uhićenja, oduzimanje posjeda i germanizacija te se utjeruju novčane kazne. Reakcija na kulturno podčinjavanje Poljaka odvijala se na teritoriju Slobodnog Grada Krakova, tako što se razvijala i širila snažna nacionalna propaganda. Krakov je u početku imao stanovitu autonomiju, a područje se od 1836.-1841. nalazilo pod okupacijom triju sila. U Krakovu snažnu djelatnost imaju i Sveučilište i Crkva. I na području Krakova i Galicije nalazimo snažne konspirativne djelatnosti i tajne udruge, poput Društva poljskog naroda i Saveza seljaka, koje rade na širenju nacionalne propagande i na obnovi poljske države. [20]

3. Oblikovanje nacionalnoga identiteta u Poljskoj

Poljski narod svojom borbom postao je primjer drugim narodima u multietničkim državama u njihovoj borbi za vlastitu slobodu i narod.[21] Poljski narod postaje sve svjesniji vlastite egzistencije i posebnosti položaja u srcu Europe. Piotr S. Wandycz nam govori: „Država u Poljskoj ili Ugarskoj prije 19. stoljeća doista stvorila naciju, „političku naciju" koja je bila multietnička u svom nastanku, ali poljska u kulturno-političkom svjetonazoru. Malo prije podjele Poljske, ta nacija počinje nadilaziti svoj plemićki karakter i poprimati obličje moderne nacije."[22] Najveći izazov poljskom društvu bile su podjele Poljske koje su dovele u pitanje opstanak nacije bez države. Posljedica toga su ustanci[23] koji su izraz želje za vlastitom državom u kojoj bi poljski narod obitavao.[24]

Nacionalnost možemo definirati kao uvjerenje koje vežemo uz kolektivni i osobni identitet, a u Europi se prije Francuske revolucije nije pojavljivala kao pojam. U 19. i 20. stoljeću nacionalizam je preplavio Europu, posebice istočnu gdje je utjecao na sve aspekte društvenog i političkog života.[25] Kako ju definira Miroslav Hroch: „Pod nacijom podrazumijevamo veliku društvenu grupu koja se historijski oblikovala, a karakteriziraju je historijski učvršćeni objektivni odnosi među ljudima. Pri tome je riječ o čvrstoj, ali ne i nepromjenjivoj kombinaciji kombinacija kulturnih, privrednih, vjerskih, političkih, jezičnih i geografskih odnosa."[26] U procesu stvaranja nacije, stvara se i integracijska ideologija u obliku nacionalne svijesti, ta svijest važan je element

[20] Damir Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 62-66
[21] Damir Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 118
[22] Wandycz, Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas, 9
[23]Ustanci su se dogodili: 1806., 1830.-1831., 1846., 1848. i 1863.
[24] Wandycz, *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas,* 172-174
[25] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*,10
[26] Miroslav Hroch, „Oblikovanje modernih nacija i nacionalni pokret 19.stoljeća", *Časopis za suvremenu povijest,* Vol.11, No.1, (1979.), 24

u razvijanju nacionalnog pokreta. M. Hroch definira nacionalni pokret kao: "društveni pokret kojim su pripadnici nacija što su se formirale pokušavali steći za sebe bitne - i na danom stupnju društvenog razvoj dostižive - atribute samostalnog nacionalnog postojanja."[27] Poljska nacionalnost je svoju afirmaciju u svijesti ljudi razvijala u zajednici u kojoj se su takva razmišljanja bila u aktivnoj opoziciji politike države u kojoj su egzistirali. Poljska nacija nastajala je od ljudi koji su istodobno priznavali da su austrijski, pruski ili ruski podanici, a odbijali su reći da je njihov nacionalni identitet austrijski, pruski ili ruski. Nacionalnu svijest povezujemo sa svjesnošću ljudi o njihovom pripadanju određenoj naciji. Pojavu nacionalne svijesti vežemo i uz poljski narod koji ju je razvijao i očuvao unatoč tome što je bio razdijeljen u tri države.[28] Najveći razlog širenja poljske nacionalne svijesti bilo je političko nezadovoljstvo.[29]

Dvije su revolucije, industrijska i politička, utjecale na razvoj događaja u 19. stoljeću.[30] Isto tako, u obzir trebamo uzeti i okolnosti koje su Poljake prisilile da se oslobode jedino kroz nasilne ustanke, posebice u ozračju gdje su tri sile, koje su ih podijelile, dominirale Europom.[31]

Jedan od prvih preduvjeta za razvijanje nacije i nacionalizma bila je pojava knjiga na narodnom jeziku. Latinski jezik je potisnut iz multietničkih država u kojima je djelovao kao element podjele. Narodni jezik koji je postajao sve prisutniji u tiskanoj sferi jačao je svijest ljudi da pripadaju nekoj većoj jedinstvenoj zajednici.[32] Kulturni i politički listovi pridonijeli su nacionalnoj integraciji, a Poljaci su imali puno takvih listova, najviše u emigraciji. [33]

Slavenski narodi u Istočnoj Europi tijekom svoje povijesti nisu živjeli u vlastitim državama, a zbog toga je borba za nacionalnu ravnopravnost/nezavisnost povezivala Slavene u 19. stoljeću. Endre Arato nam govori da je građanska inteligencija stvorila nacionalnu ideologiju kojom se oblikovao objektivni spoznajni sistem koji je bio glavni izvor za stvaranje nacionalne samosvijesti u pojedinca.[34] Društvena klasa koja se mogla smatrati nositeljem nacionalnih ideja u Poljskoj je bila aristokracija.[35]

---

[27] Hroch, „Oblikovanje modernih nacija i nacionalni pokret 19. stoljeća", 24
[28] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 10-15
[29] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 28
[30] Wandycz, Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas, 167
[31] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 17-18
[32] Bugarin, „Nacionalizam u 19.st.", 82
[33] Endre Arato, „Karakteristične crte nacionalnih ideologija slavenskih naroda u prvoj polovici 19.st.", Pro tempore: časopis studenata povijesti (2016.), br. 10/11, 281
[34]Arato, „Karakteristične crte nacionalnih ideologija slavenskih naroda u prvoj polovici 19.st.", 259-260
[35] Stefan Berger, „Moć nacionalnih povijesti: pisanje nacionalnih povijesti u Europi 19. i 20. st.", *Pro tempore: časopis studenata povijesti* (2016.), br. 10/11, 479

Kako bi povezali proces stvaranja nacionalne svijesti kod slavenskih naroda i jezik, Endre Arato nam predlaže da zamislimo slavenskog intelektualca koji živi u mnogonacionalnoj državi i koji se integrira s pripadnicima vladajuće nacije i uči taj jezik. Zapostavlja materinji jezik zbog raznih društveno-gospodarskih prednosti koje takva asimilacija donosi. Nasuprot njima, imamo građansku inteligenciju koja je usvojila nacionalnu ideologiju, te seljaštvo koje je, iako nacionalno nesvjesno, najbolje sačuvalo svoje, u ovom slučaju, slavenstvo. Posljedično se može zaključiti da je građanska inteligencija, pod pritiskom asimilacije razvila veću svijest o vlastitoj naciji i jedan od ključnih elemenata jest već spomenuti jezik, koji je najvidljiviji razlikovni kriterij. Oni koji su se asimilirali smatrani su „odnarođenima“, primjere vidimo i kod nas u slučaju „mađarona“, seljaštvo se nije moglo odnaroditi jer nije imalo nacionalnu svijest. Nacionalna misao počela se vezati uz osjećaje te optimizam naroda i borbu za jezik, te je odnarođivanje karakterizirano kao grijeh.[36]

Jezik je jako sredstvo nacionalne homogenizacije, uz to se i podrazumijeva širenje visoke kulture do nižih slojeva, odnosno pismenosti i školskog obrazovanja.[37] Jezik je ujedinio više i niže slojeve društva u u zajedničkom kulturnom nasljeđu. On je postao sredstvo prijenosa ideja i osjećaja koje je vlast željela potisnuti, tako je poljski jezik postao simbol slobode.[38] Wandycz navodi dva čimbenika koja doprinose razvoju od političke do moderne nacije, a to su povećana društvena mobilnost te opći i uniformirani sustav obrazovanja.[39] U buđenju slavenskih naroda veliku ulogu ima pokret obnavljanja i poticanje stvaranja književnih normi na narodnom jeziku, ovo dolazi posebice do izražaja kod nacija koje se bore protiv nametanja mađarskog, njemačkog, ruskog i drugih jezika. Također, javljaju se ideje o požrtvovnom rodoljublju koje književnici veličaju u raznim djelima.[40] Osim književnika jak utjecaj i trag ostavljaju razne organizacije poput Društva prijatelja znanosti.[41] Uz njih u službi uzdizanja važnosti vlastite nacije ulogu imaju i veoma uspješne osobe kod kojih se ističe njihova „poljkost“ poput Marie Curie, Nikole Kopernika, Frederik François Chopina.[42] Osim toga, imamo i razne ustanove koje su postale temelj na kojima se gradio nacionalni pokret kao što su čitaonice, matice (npr. češke, hrvatska, srpska), sveučilišta,

[36] Arato, „Karakteristične crte nacionalnih ideologija slavenskih naroda u prvoj polovici 19.st.“, 262
[37] Bugarin, „Nacionalizam u 19.st.“, 85
[38] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 21
[39] Wandycz, *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas*, 169
[40] Arato, „Karakteristične crte nacionalnih ideologija slavenskih naroda u prvoj polovici 19.st.“, 271
[41] Wandycz, *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas*, 173
[42] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 25

pojedine katedre, nacionalne crkve…[43] Omasovljenje korištenja poljskog jezika počelo je i prije podjela zbog jačanja državne povezanosti, a nakon podjela popularizacija je bila još i važnija jer je narod trebalo mobilizirati na borbu za vraćanje državnosti.[44] Uz jezik, u poljskom narodu kao i hrvatskom i mađarskom javlja se ideja o prirodnom pravu, kao i shvaćanje da nije samo jezik obilježe nacije već i područje obitavanja, odnosno država. Zašto je važan pojam prirodnog prava navodi nam Endre Arato: „Prema tom shvaćanju nije opravdano ravnopravnost naroda uvjetovati državnom samostalnošću već samim postojanjem naroda.“ [45]

Osim jezika, važan element stvaranja nacije je bila religija. Poveznica između podijeljenih Poljaka bila je njihova kultura i jezik kao i katoličanstvo koje ih je razlikovalo od luteranskih Nijemaca i pravoslavnih Rusa.[46] Svećenici su u nacionalnom pokretu mogli sudjelovati kao nosioci komunikacije između središta i provincije (ili dva susjedna mjesta). Mogli su biti i predstavnici različitih socijalnih interesa i snaga i zagovornici nacionalnog pokreta, te sudionici pri oblikovanju programa.[47] Nacionalni identiteti su u određenim elementima bili formirani i definirani kroz specifične kršćanske tradicije, povijest, razne herojske figure. Nacionalizam je slavio i umjetnost, arhitekturu, književnost, muziku i običaje svojih ljudi, a ti običaju su često proizlazili iz religijskih obreda i običaja.[48] Kod poljskog stanovništva u Šleskoj i Mazurima (južni dio istočne Pruske), kako nam navodi Damir Agičić, najvažniju ulogu u održavanju nacionalnog identiteta imalo je svećenstvo.[49] Tijekom procesa razvoja nacionalizma često se hvale određene vrline i vrijednosti koje imaju korijene u religiji. Primjer su Britanci koji često tvrdili da njihova politička moć, ekonomski uspjeh i slobodne institucije imaju korijene u protestantizmu i njegovim vrijednostima. Svećenici su često bili pod utjecajem ideja nacionalističkih pokreta te su im davali podršku kroz propovijedi, u crkvenim školama i organizacijama za mlade.[50]

4. Ustanak 1848. i posljedice

Sredina 19. stoljeća bila je burna za poljski narod, ustanci se događaju na teritoriju Galicije, Krakova i Poznanjske kneževnine.

[43] Arato, „Karakteristične crte nacionalnih ideologija slavenskih naroda u prvoj polovici 19.st.“, 280-281
[44] Wandycz, *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas,* 173
[45] Arato, „Karakteristične crte nacionalnih ideologija slavenskih naroda u prvoj polovici 19.st.“, 265
[46] Wandycz, *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas*, 175
[47] Hroch, „Oblikovanje modernih nacija i nacionalni pokret 19.stoljeća“,39
[48] Hugh McLeod, „Christianity and nationalism in nineteenth-century Europe“, *Internationa journal for the Study of the Christian Church,* Vol.15, (2015), br.1, 1-12
[49] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 108
[50] McLeod, „Christianity and nationalism in nineteenth-century Europe “, 11-14

U Galiciji 18.2.1846. okupilo se par odreda. Započeli su borbe, no bez vodstva i s lošom organizacijom, brzo su se raspali. Protiv njih su se digli galicijski seljaci i dolazi do tzv. Galicijskog pogroma. Austrijske vlasti saznale su o zavjeri koju je Ludwik Mieroslawski planirao u Poznanju, a ustanak koji je on organizirao trebao se dogoditi par dana kasnije. Nadalje, galicijski seljaci su bili pod utjecajem austrijske vlasti koja ih je uvjerila u to da se plemstvo okuplja kako bi krenulo na njih, a uz to seljaci su preživjeli dvije nerodne godine te su bili gladni i frustrirani. Neki od poticaja austrijskih vlasti bile su i nagrade za pomoć u gašenju tzv. protuaustrijskog ustanka. Javljale su se i pljačkaške skupine poput one koju je vodio Jakub Szela, koji je seljake pozivao na uništenje svog plemstva, što je vidio kao jedino rješenje za oslobađanje kmetova i ukidanje kmetstva.[51] Situacija je izmakla kontroli, prošlo je skoro tri tjedna prije nego je austrijska vojska mogla doći uspostaviti red zbog ustanka u Krakovu.[52] Ovaj seljački ustanak je imao velike posljedice, bilo je oko tisuću poginulih, a u Tarnovskom okrugu uništeni su svi plemićki dvorovi i umrlo je oko 200 zemljoposjednika.[53] Seljački ustanak u Galiciji bio je najveći seljački ustanak na teritoriju podijeljene Poljske u 19. stoljeću.[54] Za Poljake koji su pokrenuli ustanak postalo je jasno da ne mogu računati na podršku seljaka samo zato što su i sami Poljaci.[55]

Ovakvo ponašanje austrijske vlade nije prošlo neopaženo, te se Metternichov sustav kompromitirao, a ovi događaji odjeknuli po Poljskoj. Krakov je također bio žarišna zona 1846. godine te je ustanak izbio 20. veljače, a austrijska vojska, koja se brzo povukla, ušla je u Krakov. Narodna vlada Poljske Republike proglašena je 18. veljače. Stanovništvo je širokih ruku prihvatilo ustanak, a u Krakov su stigli poljski dragovoljci. Ta vlada je po uzoru na Veliki manifest iz 1836,. kojeg je donijelo Poljsko demokratsko društvo, proglasila Manifest poljskom narodu.[56] Veliki manifest iz 1836. godine jedan je od najvažnijih poljskih političkih tekstova, on se zalaže za demokratska prava pojedinca na slobodu, jednakost i ravnopravnost, te se traži slobodna i nezavisna Poljska.[57] Manifest poljskog naroda bio je malo radikalniji te je obećavao ukidanje feudalizma, davanje zemlje bezemljašima (ako se priključe ustanku), a obećani su i izbori. Ustanak se ubrzo počeo raspadati jer nisu imali dovoljno snage suprotstaviti se austrijskoj vojsci, a vodstvo

[51] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 67-68
[52] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 148
[53] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 68
[54] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 68
[55] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 148
[56] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 69
[57] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 57

ustanka preuzeo je Jan Tyssowski koji je bio umjereniji u svojoj politici i koji se proglasio diktatorom.[58] Ustanici poput Dembowskog bili su svjesni da moraju pridobiti seljake na svoju stranu, no austrijska vlada ih je tu pretekla. Dembowski je stekao titulu tajnika diktatora kada je morao otići iz Poznanja. Poginuo je kada je išao u povorci prema pobunjenim seljacima u želji da ih pridobije, a Austrijanci su pucali na njih. Krakov se predao pruskim snagama, a uskoro u grad ulaze i ruske i austrijske jedinice. Posljedice ovog ustanka bile su teške u Poznanjskoj Kneževini, pojačane su germanizacija, cenzura, uhićivanja i ograničavanje građanskih sloboda. Rusi i Austrijanci nisu bili ništa blaži, provode se progoni, osuđivanja na smrt i internacije. No, ono što je najteže palo Krakovu bilo je ukidanje autonomije i stavljanje pod vlast Habsburške Monarhije.[59]

U Poljskom demokratskom društvu počinje se isticati Ludwik Mieroslawski, koji se smatra stručnjakom za vojnu problematiku i istaknutim mladim publicistom. On se zalaže da se odmah nakon početka ustanka treba formirati regularna vojska. U domovini ističu se Henryk Kamienski i Edward Dembowski, a oni su se zalagali da cjelokupno stanovništvo sudjeluje u pobuni i da prvi cilj bude oslobođenje kmetova. Dembowski je aktivno sudjelovao u organizaciji Društvo poljskog naroda, koja je ugašena 1843. godine. On se zalagao i za utopijski socijalizam. Samim ustancima 1846. i 1848. prethodila je urota Piotra Sciegiennog. On je bio svećenik koji je vodio tajnu organizaciju Savez seljaka i bio je jedan od rijetkih koji uspio osigurati podršku tako velikog broja seljaka. Organizacija je, kao i one koje su joj bile slične, ugašena 1844. godine. Piotr je bio osuđen na smrt, ali kasnije je kazna pretvorena u dugogodišnje progonstvo.[60]

Ludwik Mieroslawski planirao je ustanak 21./22. veljače. Taj pokušaj ustanka za plan je imao da se u sva tri dijela Poljske istovremeno podigne pobuna. Ubrzo je Mieroslawski bio uhićen, a propali su i pokušaji njegovog oslobađanja. Ovaj pokušaj ustanka odvijao se u Poznanjskoj Kneževini gdje se Mieroslawski smjestio nakon povratka iz emigracije. Ludwik Mieroslawski bio je član Poljskog demokratskog društva, bio je uhićen u veljači 1846. i osuđen na smrt, no kazna nije izvršena.[61]

Ova sjećanja bila su svježa, kad se u Europi pojavio novi revolucionarni val. Poljska je ugrožavala konzervativne centre Europe: Rusiju, Austriju i Prusku. Mieroslawski, koji je 1847.

[58] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 69
[59] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 70
[60] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 64-66
[61] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 120

bio osuđen na smrt, oslobođen je 1848. za vrijeme revolucije iz zatvora u Berlinu.[62] Tada je Mieroslawski požurio u Poznanj gdje je organizirao Narodni odbor 20. ožujka 1848. Organizirala se i vojska, ali ne protiv Prusa, već u strahu od ruske intervencije. [63] Pruski revolucionari surađivali su s Poljacima, koji su formirali već spomenute vojne postrojbe, na čelu s Mieroslawskim, te lokalnim pruskim funkcionerima oduzimali vlast. Dovodili su narodne odbore na vlast, jer su smatrali da će im potencijalno trebati poljska pomoć protiv Rusa. Pruske vlasti su uskoro napustile ideju revolucionarnog-demokratskog koncepta ujedinjenja Njemačke, time je posljedično nestala potreba za poljskom pomoći. Zbog toga se krenulo s ukidanjem autonomije koja se počela provoditi u Poznanjskoj Kneževini, a na vlast dolazi general Karl Wilhelm von Willisen.[64] On je prvotno davao lažna obećanja Poljacima, zbog kojih je potpisan Jaroslawiec pakt, i odlučeno o raspuštanju odbora 11. travnja. General je svoja obećanja prekršio.[65] Broj poljskih vojnika s 6 000-7 000 smanjen je na 3 000 te su raspoređeni u četiri logora. Također, dogovarala se reorganizacija administrativnog sustava.

Zbog pruskog zauzimanja Poznanja dolazi do Poznanjskog ustanka 29. 4. 1848. koji je ubrzo ugašen. Posljedično, pruske vlasti ukidaju i bilo kakav oblik autonomije ili podjele na poljski i pruski dio Poznanjske Kneževine. Nakon ovih zbivanja plemstvo se okreće borbi legalnim putem: uključivanjem i sudjelovanjem u političkom životu. Pozitivna posljedica ustanaka bila je nacionalno osvještavanje seljaštva i siromašnijih slojeva gradova. Nastaje Poljska liga koja brzo prikuplja velik broj pristaša i širi svoje djelovanje i izvan Poznanjske Kneževine. Cilj ove organizacije bio je međusobno povezivanje i razvijanje solidarnosti između različitih slojeva društva u svrhu očuvanja poljskog naroda. Organizacija je različitim djelovanjima, preko tečajeva, otvaranja knjižnica i tiskanjem knjiga dokazala da je moguća suradnja. No, Poljska liga ugašena je 1850. godine, kao jedna od posljedica propalog ustanka.[66] Također, iste su godine uvedene neke promjene u sustavu glasovanja na štetu seljaka i radnika, a samo je poljskom plemstvu djelomično uspijevalo zastupati interese Poljaka.[67] Funkciju Poljske lige preuzelo je Poljsko kolo koje je djelovalo je do 1918. godine. Pokušalo je mijenjati položaj Poljaka legalnim putem kroz parlament u Berlinu, ali broj njihovih zastupnika stalno se smanjivao. Članovi Poljskog kola borili su se za

[62] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 70
[63] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 120
[64] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 71-72
[65] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 120
[66] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 72-73
[67] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 121

poljski jezik, gospodarske institucije i osnivanje sveučilišta u Poznanju. Buntovnost stanovništva u Poznanjskoj Kneževini potaknulo je na aktivnost i stanovništvo u Pomeraniji i Šleskoj, te se i oni počinju boriti za jezik u školama, upravi i crkvi.[68]

Galicija je još pod dojmom pogroma, ali se i tu osnivaju narodni odbori i nacionalne garde nakon rušenja Metternicha. Kralju Ferdinandu V. (1835.-1848.) šalje se adresa u kojoj se traži sejm, sloboda govora, uvođenje poljskog jezika u škole i upravu i dr. Jedan od najradikalnijih zahtjeva bio je onaj za ukidanjem kmetstva. Franz Stadion, austrijski namjesnik Galicije proglasio je 22. 4. 1848. ukidanje kmetstva, što je austrijska vlada naknadno potvrdila.[69]

U Krakovu su se nalazile nacionalne garde i počinje dolaziti emigracija. Austrijske vlasti to nisu dopustile te dolazi do oružanog sukoba gdje kao pobjednik izlazi Austrija. Austrija je morala intervenirati i u Lavovu gdje je savladala otpor poljskih snaga. Posljedice tih sukoba su bile uvođenje izvanrednog stanja, raspuštanje nacionalne garde, germanizacija, zabranjivanje poljskih novina, protjerivanje emigranata i dr.[70] U Lavovu je došlo i do pogreške u kojoj je glasnik izmijenio adresu koju su slali, te je umjesto zahtjeva za emancipacijom seljaka i autonomijom provincije, u Beč stigao zahtjev za nezavisnost.[71]

Iako su mnoga nastojanja završila neuspjehom, rezultat svih ovih zbivanja bilo je ukidanje feudalizma u Galiciji te buđenje nacionalne svijesti kod šireg sloja stanovništva. Također, treba istaknuti da su Poljaci sudjelovali u brojnim revolucijama diljem Europe u proljeću naroda pod geslom „Za vašu i našu slobodu“.[72]

5. Siječanjski ustanak i turbulentno razdoblje u svim dijelovima nekadašnje Poljske

Krimski rat (1853.-1856.)[73] probudio je nade Poljaka da će se zapadne sile ponovno baviti poljskim pitanjem. Njihove nade su bile ugašene već 1854. na kongresu u Beču gdje su zapadne sile odbacile ideju neovisne Poljske kao jedan od svojih ciljeva.[74]

[68] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 73
[69] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 73
[70] Agičić, Podijeljena Poljska 1772.-1918., 73-74
[71] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 148
[72] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 75
[73] Krimski rat vodio se između Rusije i Osmanskog Carstva te njegovih saveznika (Velike Britanije, Francuske i Kraljevstva Sardinije) za prevlast na Balkanu, Dardanelima i Bliskom istoku.
[74] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 347

Ruski car Nikola I. (1825.-1855.) i Ivan Paskjevič[75], bile su dvije najvažnije osobe uz koje se veže represivni sustav u Poljskom Kraljevstvu. Njihovom smrću, ponovno su se budile nade Poljaka u oslobođenje od ruske vlasti. Rusi na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1856. godine strahuju od gubitka teritorija, zbog toga odlučuju da će bolje tretirati svoje poljske podanike. Predlažu smanjenje pritiska na stanovništvo i da jedan pripadnik carske dinastije bude na čelu uprave u Poljskom Kraljevstvu. Novi vladar bio je car Aleksandar II. (1855.-1881.). Na početku njegove vladavine stanje u Poljskom Kraljevstvu se poboljšalo, a provode se društvene i administrativne reforme.[76] Aleksandar II. je slovio kao car skloniji liberalizmu, nije podržavao bilo kakve pokrete za osamostaljenjem pojedinih teritorija. Nakon poraza u Krimskom ratu, postao je svjestan da će morati napraviti određene ustupke. U tom smislu proglasio je amnestiju za one Poljake koji su bili u Sibiru još od 1831. godine, a ponovno je otvorio i Medicinsko-kiruršku akademiju. Poljacima je ovo probudilo nadu da su promjene moguće. Osniva se i Agrarno društvo koje je imalo zadatak unaprijediti poljoprivredu, a ono je u pozadini bilo i politički aktivno društvo.[77] U Poljskom Kraljevstvu trajalo je izvanredno stanje sve do 1856. godine. Tijekom 50-ih godina ukinute su carine između Rusije i Poljskog Kraljevstva. To je oduzelo Poljskoj njezinu posebnost, ali joj je pomagalo gospodarski jer je imala ogromno novo tržište. Mihajlo Gorčakov postao je novi namjesnik, te svoju otvorenost za suradnju pokazuje dopuštanjem povratka emigrantima, oslobađanjem političkih zatvorenika i ukidanjem cenzure.[78]

Za to vrijeme u Rusiji se bude snage protiv carizma, a Aleksandar Hercen poziva Poljake na suradnju. Poljaci traže reforme, a nisu bili zadovoljni ni brzinom promjena koje su bile uvođene.[79] U periodima kada su Rusi bili prisiljeni na uvođenje promjena, najčešće se te promjene u realnosti nisu provodile ili su se kršile te se nastavljalo raditi po starom**.** [80] Nadalje, Poljaci žele ravnopravnost Židova, lokalnu samoupravu i veću autonomiju, a krug ljudi koji su to podržavali počeo se nazivati *bijeli*. Edward Jurgensen zalagao se za poboljšanje prosvjetne kulture i gospodarskog položaja. Krug inteligencije koji se okupljao oko njega nije želio dizati oružane ustanke smatrajući da to šteti Poljskoj.[81] U užarenoj situaciji 60-ih godina zalagali su se za

[75] Vojni časnik imenovan 1831. za namjesnika Poljskog Kraljevstva.
[76] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 76
[77] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 347
[78] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 77
[79] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 77
[80] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 91
[81] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 77

odgađanje ustanka za što kasnije vrijeme i ukidanje kmetstva samo ako se osigura potpuna odšteta zemljoposjednicima.[82] Nasuprot *bijelima* nalazimo *crvene* koji su se organizirali u tajne organizacije u Varšavi. Tajne organizacije nastale su na poticaj Poljske mladeži koja je studirala na ruskim sveučilištima.[83]

Na svojoj sjednici potkraj veljače 1861. godine, Agrarno društvo raspravlja o ukidanju kmetstva. Demonstranti pritišću Agrarno društvo na reforme i Društvo pristaje. Užarena situacija samo je čekala eskalaciju, jer je još u jesen prethodne godine održana prva politička manifestacija u čast obljetnice Studenačkog ustanka. Ruska je vojska dva dana kasnije ubila petero ljudi na uličnim demonstracijama u Varšavi. Namjesnik Gorčakov želi smirenje situacije, te smanjuje ograničenja Poljacima i osniva se Gradska delegacija u koju ulaze viši slojevi poljskog društva. Komisija za vjerska pitanja i javno prosvjećivanje ponovno postaje aktivna, a ruska vojska se povlači s ulica Varšave. Ove akcije nisu dovele do smirivanja situacije, te se i Gradska delegacija i Agrarno društvo gase 1861. godine u travnju.[84]

Grof Karl Lambert dolazi na vlast poslije smrti Gorčakova i kako se situacija nije smirivala ponovno je proglasio izvanredno stanje. Poljaci su prije proglašenja imali sve više demonstracija, a *crvenima* jača utjecaj. Također, crkva održava mise za one koji su poginuli od ruskog nasilja prilikom demonstracije, a tako su se održale i mise za one koji su poginuli 8. travnja, kada su se okupili pred Kraljevskom palačom i prosvjedovali. Zbog izvanrednog stanja na varšavske ulice stupa ruska vojska i aktivira se policijski sat. Poljacima je zabranjivano iskazivanje domoljubnih osjećaja, kao što su nošenje narodnih nošnji i pjevanje rodoljubnih pjesama, što su oni često radili u znak protesta. Izvanredno stanje bilo je proglašeno i za vrijeme svečanosti u čast Tadeusza Kosciuszka, a na slavlje u crkvama povodom svečanosti upada ruska vojska te uhićuje više od tisuću ljudi. Crkve su bile zatvorene do daljnjeg. U znak solidarnosti Židovi i protestanti zatvaraju svoje hramove.[85]

Gradski odbor, preimenovan 1862. u Središnji nacionalni odbor, zajedno s tajnom organizacijom časnika radi na pripremi ustanka. O masovnosti ove reakcije govori nam i to da je u jednom trenutku na pripremi ustanka radilo oko tri tisuće ljudi, a do kraja godine oko dvadesetak tisuća. Takve organizacije najviše su činili *crveni,* te se izgrađuje lokalna vlast, redarstvena služba,

[82] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 80
[83] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*,78
[84] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*,79
[85] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*,79

porezi itd. Reakcija *bijelih* bila je osnivanje Zemaljske direkcije koja je isto organizirana u tajnosti. Car Aleksandar II. je bio svjestan opasnosti te pokušava osigurati suradnju s umjerenjacima, poput nadbiskupa Felinskog koji otvara crkve. Uz Felinskog i markogrof Wielopolski dolazi na čelo civilne vlade, a bio je glavni predstavnik umjerene struje. Novi namjesnik postaje veliki knez Konstantin, brat cara. Aleksandar II. uvodi 1862. sljedeće reforme: zamjenu tlake, ravnopravnost za Židove i provodi modernizaciju obrazovnog sustava. Reforme su bile pomak u dobrom smjeru, ali nisu bile dovoljne za smirivanje stanovništva čemu svjedoče i pokušaji atentata na namjesnika i Wielopolskog u ljeto 1862.[86]

Plan *crvenih* u ljeto 1862. bilo je osvajanje Citadele i naoružavanje naroda, no ubrzo se. zbog uhićenja glavnog organizatora ovog ustanka Jaroslawa Dabrowskg, odustalo od tog plana. Nadalje, Rusi novače Poljake u svoju vojsku, a novaci se regrutiraju izvlačenjem imena. Većinom je patilo siromašno stanovništvo jer su bogataši platili da ne moraju ići u vojsku. Tako napetost raste, a ustanak i pobuna Poljaka postaju sve bliži. Umjerenjak Wielopolski koji je i provodio „branku“ (tj. novačenje), želio je u vojsku poslati upravo one koji se kreću u tim urotničkim skupinama, te s tim ciljem formira posebne popise umjesto izvlačenja imena pojedinaca. No, neki mladići bježe u šume i iz Varšave gdje se novačenje odvijalo 14. i 15. siječnja. Ovakav postupak novačenja ubrzao je odluku *crvenih* da podignu ustanak.[87] Branka je u realnosti uspjela uhvatiti samo 1 400 urotnika.[88] Okolnosti su prisilile Središnji nacionalni odbor da Siječanjskim manifestom 22. 1. 1863. pozove na borbu za nezavisnost. U tom pozivu osim Poljaka na borbu se pozivaju i Litvanci i Ukrajinci. Taj potez imao je negativne posljedice, jer je pozivanje ostalih naroda izazvalo otpor *bijelih* i dijela *crvenih*. Mieroslawski je čak članovima odbora govorio da su izdali nacionalne interese.[89] Osim otpora dijela ustanika, nedostaje i oružja, organiziranosti i pripremljenosti te to dolazi do izražaja u prvim danima ustanka. Snažna ruska vojska, dobro organizirana, uz to opremljena sa 150 topova, nije dala šansu poljskim ustanicima i ova se borba pretvorila u partizansku. Da bi privukao seljake Središnji odbor, koji se proglasio Privremenom narodnom vladom, ukida kmetstvo i obećavaju bezemljašima zemlju ako se priključe ustanku. Unatoč tim naporima, šira je seljačka podrška izostala. Kasnije u vrijeme ustanka, u ožujku, seljaci nisu bili voljni ići u rat jer su morali raditi. Na čelu zapovjedništva ustanka u početku je bio poznati

[86] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 80
[87] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 77-82
[88] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 352
[89] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918,* 83

ustanik Mieroslawski koji je brzo napustio Poljsko Kraljevstvo, nakon što je doživio par poraza. Realnost o ustanku prihvatili su i *bijeli* te su mu se priključili, a za zapovjednika i diktatora predložili su Mariana Langiewicza koji je bio imenovan diktatorom 11. 3. 1863. On je pružio uspješan otpor Rusima u dvije bitke, no nakon toga morao je razdvojiti svoje jedinice te je pobjegao na teritorij Austrijskog Carstva gdje biva uhićen. Njegova vladavina trajala je tek desetak dana.[90]

Ruska vojska brojala je oko 340 000 vojnika, dok je ukupno u ustanku sudjelovalo oko 200 000 osoba. No, niti u jednoj bitci na „terenu" odjednom nije bilo više od 30 000 tisuća osoba.[91] Raspad ustaničkih odreda nije spriječila ni pomoć pristigla iz austrijskog i pruskog dijela nekadašnje Poljske u novcu, oružju i dobrovoljcima. Dobrovoljci su dolazili čak iz Mađarske, Francuske i drugih zemalja. Čak su i neki ruski vojnici prelazili na stranu Poljaka, a ruski emigranti poput Hercena i Bakunjina podržavali su ustanak.[92]

Ozračje u Europi bilo je ozračje podrške cilju poljskog naroda, no vlade država igrale su drugu igru. Primjer toga je Otto von Bismarck koji je sklopio Alvenslebenovu konvenciju,[93] koja je zapravo prusko-ruski sporazum koji je obećavao međusobnu pomoć. [94] Mnogi su polagali nade upravo u Bismarckovu pomoć, no u tome su se prevarili jer je on smatrao da bi ponovna uspostava poljske države bila prijetnja Prusima.[95] Francuzi i Napoleon III. zajedno s britanskom i austrijskom vladom šalju note o smirivanju stanja u Poljskoj, no Rusi nisu ništa odgovorili ni napravili, a ni autori note na tu šutnju, nisu reagirali. U tim notama traži se veće autonomije Poljaka, sloboda vjeroispovijesti, legalna regrutacija i poljski jezik u upravi.[96]

Poljski ustanak i poljsku državu u ilegali vodila je Narodna vlada koja se sastojala od pet osoba. Ona je bila nepoznata široj javnosti, a upravljala je unutarnjim i vanjskim poslovima, financijama te informacijama važnim za organiziranje tajne poljske države. Ustanička policija bila je razlog jakog autoriteta te vlade, a kažnjavala je one koji su bili protiv ustanka. Strah od potencijalnih kazni za odavanje ustanika, smanjivali su i takva nastojanja. Najbolje organizirana i

[90] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918,* 84-85
[91] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 356
[92] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 86
[93] Naziv za prusko-ruski sporazum po izaslaniku generalu Gustavu Alvenslebenu.
[94] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 87
[95] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 124
[96] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 87

najbrojnija bila je varšavska organizacija. Ustanici su se financirali novcima dobrovoljaca, ali i prikupljanjem poreza.[97]

Markogrof Wielopolski je u lipnju dao ostavku, a u ljeto 1863. situacija se mijenja kada umjesto Konstantina na vlast dolazi general Fjodor Berg. On pojačava represiju nad Poljacima provodeći javna smaknuća. Pojačana represija uzrokuje jačanje radikalnije struje *crvenih*, no snage su im već bile iscrpljene. Stanovništvo je uz to pritisnuto i novim ruskim porezom.

Zadnje pokušaje spašavanja ustanka svojim mjerama provodi general Romuald Traugutt, koji je od listopada bio novi diktator. On je reorganizirao vojsku i civilnu upravu podredio vojnoj. Cilj mu je bio pridobivanje seljaštva, a to nastoji ostvariti tako da obećanja koja su dana Siječanjskim manifestom provede u stvarnost. To je značilo kažnjavanje zemljoposjednika koji seljake još podvrgavaju tlaci i plaćanju feudalnih obaveza. Novi diktator nadao se općeeuropskom ratu, koji nije izbio. Posljednji veći odred ugašen je u veljači 1864. godine i ustanak se bližio kraju. Diktatorove napore za pridobivanje seljaštva spriječili su Rusi time što su u ožujku 1864. ukinuli kmetstvo. Kraj diktatora Traugutta nije se dugo čekao te je on uhićen u travnju 1864. godine i nekoliko mjeseci kasnije obješen. Tu je ustanak službeno završio, a neki preostali odredi skrivali su se po šumi. Posljednji takav odred uništen je u jesen 1864. godine. Krajnja posljedica ustanka bila je da je više od 40 000 Poljaka poslano je na Ural i Sibir, poginulo je oko 20 000 ustanika, a tisuće ih je emigriralo.[98]

Posljedice ovog petnaestomjesečnog ustanka bile su strašne za već izmučen poljski narod. Pokušalo se spriječiti bilo kakve izraze i manifestacije vezane uz poljsku nacionalnost. Kraljevstvo i samo poljsko ime formalno više nije postojalo 1864., a 1867. Poljska obrazovna komisija zatvorena je po drugi put. Cijela generacija Poljaka izgubila je mogućnost za napredovanje, mnogi su poslani u Sibir i to najčešće „krema“ poljskog naroda. [99] Represija i rusifikacija bile su još jače nego prije, a pomisao na autonomiju i nezavisnost bila je daleka. Uz sve negativno, ovaj ustanak imao je i pozitivne posljedice kao što je ukidanje kmetstva, demokratizacija i vidljiva solidarnost poljskog naroda u tri države. Nacionalna svijest je ostala i ojačala u mislima Poljaka, sačuvana za nove buduće ustanke i borbe za nezavisnost svoje nacije. [100]

[97] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 87
[98] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 87-89
[99] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 364-365
[100] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 90

Godine 1860. bile su burne i u Galiciji u kojoj je želja za autonomijom prisutna i raste. U okolnostima loših odnosa Austrije i Mađarske, te borbe Mađara za veće autonomije, Galicijanci su željeli iskoristiti priliku da zadovolje vlastite interese.[101] Nasuprot ostalim Poljacima, galicijski Poljaci bili su u nešto povoljnijem položaju u pogledu politike, no ne i u gospodarskom. Naime, odjeci Siječanjskog ustanka čuli su se i u Galiciji te je i proglašeno izvanredno stanje 1864. zbog straha bečke vlade.[102] Pokret za autonomiju je prvo krenuo od grupe konzervativnih aristokrata koje je vodio Agenor Goluchpwski koji je mogao pritisnuti Beč osiguravajući vjernost Galicije kruni te stvarajući protutežu mađarskim separatistima i njemačkim radikalima. Goluchpwski je bio poveznica između habsburškog dvora i Poljaka.[103]

Konzervativci su htjeli biti protuteža radikalnijim liberalno-demokratskim krugovima na čelu s Franciszekom Smolkom. Oni su se nadali uspostavi trijalizma. Liberalno-demokratski krugovi su uspjeli ishoditi Galicijsku rezoluciju, nakon koje se uspostavlja Zemaljska vlada u Galiciji i formira kancelarija u Beču. Poljsko kolo predstavljalo je Poljake u Carevinskom vijeću, a u desetljećima nakon Siječanjskog ustanka glavnu riječ vodi grupa pod nadimkom „stanjčici". To je bio naziv za novu generaciju galicijskih konzervativaca, to su ime dobili po dvorskoj ludi kralja Sigismunda I. Starog. Oni su negativno gledali na poljske borbe za nezavisnost i uzroke podjele vidjeli u poljskim manama.[104]

[101] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,*149
[102] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 99
[103] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,*149
[104] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 100-107

6. Nakon siječanjskoga ustanka - ususret 20. stoljeću

Povišljanski teritorij bio je degradirajući naziv za Poljsko Kraljevstvo koje su Rusi počeli koristiti kako bi doveli u pitanje posebnosti Poljaka. Htjeli su postići da se stvori slika Poljskog Kraljevstva kao malog djelića Rusije. Izvanredno stanje nije bilo ukinuto sve do početka 20. stoljeća, a represija je sve više jačala. Ono malo autonomije koje su imali u upravi i školstvu oduzeto je, kao i poseban proračun i financije. Rusifikacija je bila u punom zamahu čemu svjedoči činjenica da je u upravi, sudstvu i školstvu uveden ruski jezik, koji je 1880-ih godina postao isključivi nastavni jezik. Umjesto namjesnika, nakon smrti Bergera, uveden je general-gubernator. Rusi su dominirali državnim institucijama, a Poljake su postavljali samo na niže činovničke položaje. Obrazovna politika Aleksandra Aphutina bila je uzrok povećanja nepismenosti kod Poljaka jer nisu smjeli govoriti poljskim jezikom ni na odmoru između satova, već samo na ruskom jeziku. Poljaci nisu imali ni svoje visokoškolske institucije, u te je svrhe osnovano rusko sveučilište u Varšavi.[105] Ruske vlasti pokušavale su ograničiti utjecaj koji katolička vjera ima na poljski narod. Otežavali su veze sa Svetom Stolicom, te konkordat nije bio obnovljen sve do 1882. godine. Pokušavali su biskupe vezati uz Rimokatolički kolegij u Sankt Peterburgu. U međuvremenu mnogo je svećenika završilo u unutrašnjosti Rusije i Sibiru, a i konfiscirana je imovina Crkve.[106]

Kao reakcija na tešku rusku represiju i kontrolu javlja se program trolojalizma. Taj program zalagao se za dogovor s vlastima kako bi se stvorili uvjeti za gospodarski i društveni razvoj, a nije predviđao skoru borbu za nezavisnost. Neki su čak zagovarali i ekstremnije stavove, govoreći da bi Poljaci trebali odbaciti svoje nacionalno ime i stopiti se s ruskim narodom. Kazimierz Krzywicki je tvorac te ideje, a s takvim razmišljanjem slagao se i sin markografa Aleksandra. [107]

Sedamdesetih godina 19. stoljeća dolazi do povećanja gospodarske razvijenosti Poljskog Kraljevstva, a s time dolazi do pojave većeg broja radnika i posljedično do prvih štrajkova i stvaranja radničke političke organizacije. Prva socijalistička stranka nastala je 1882. godine pod nazivom Socijalno-revolucionarna partija Proletarijat, a osnovao ju je Ludwik Warynski. Ona surađuje s ruskom Narodnom voljom. Vrativši se sa studija, Ludwik Warynski započeo je jaku propagandnu djelatnost među radnicima. Caristička policija nije gubila vrijeme te je uhićivala pripadnike tih organizacija. On što je Warynski želio naglasiti je međunarodni karakter radničke

[105] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 91
[106] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 92
[107] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 93

borbe, a to je želio ostvariti štrajkovima, metodama individualnog terora i propagandnom djelatnošću. Caristička policija spriječila je Warynskog uhićenjem 1883., a umro je šest godina kasnije.[108] Krajem 1880-ih imamo drugi val radničkih stranaka poput Saveza poljskih radnika i Drugog proletarijata. [109]

Potkraj 19. stoljeća javljaju se moderne političke stranke koje su (što se tiče Poljaka) imale jedan od tri predznaka: nacionalni, socijalistički ili seljački. Ruski revolucionari surađivali su s novoosnovanom strankom Poljska socijalistička stranka (PPS) protiv carističkog režima. Poljska stranka je još za cilj imala stvaranje samostalne demokratske Poljsku republiku. PPS je osnovana u Parizu 1892., a među vođama ističe se mladi Jozef Pilsudski. On je kao cilj istaknuo nacionalnu nezavisnost, zbog čega se sukobio sa socijalistima jer oni klasnu borbu stavljaju ispred nacionalne.[110] Na Pilsudskog jak je utjecaj ostavila njegova patriotski nastrojena majka. On je bio uhićen s 20 godina od strane carističke policije koja je istraživala atentat na Aleksandra III., zatim je proveo pet godina u egzilu u Sibiru.[111] Podjele u stranci dovele su do osnivanja nove stranke Socijaldemokracija Poljskog Kraljevstva.[112] Ovi krugovi se nisu puno vezali uz ideju o poljskoj nezavisnosti te nisu bili u dobrim odnosima s PPS-om. Godine 1906. događaju se nove podjele socijalista te nastaje PPS-Revolucionarna frakcija na čelu s Pilsudskim.[113]

Predstavnici nacionalno-demokratske organizacije bili su: Poljska liga i Nacionalno-demokratska stranka. SND ili Nacionalna-demokratska stranka osnovana je 1897. Poljska liga svoj program temelji na tradiciji Poljskog demokratskog društva iz vremena Velike emigracije, a njima se priključio i tajni Savez poljske mladeži Zet. Liga se kasnije preimenovala u Nacionalnu ligu sa središtem u Varšavi. Ona djeluje tako da organizira manifestacije i skupove. Jedan od vođa Roman Dmowski bio je uhićen nakon jednog skupa te se središte lige prebacuje u Galiciju. [114]

U Galiciji je bio najzastupljeniji seljački pokret, koji je bio treća struja političkih stranaka. Pučka stranka (SL) osnovana je 1895. godine, a kasnije se raspala na dva dijela. Stranka je tražila reformu izbornog sustava, širu dostupnost obrazovanja i veće građanske slobode. Jedan od glavnih

[108] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 94
[109] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 95
[110] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 91-95
[111] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 53-54
[112] Kasnije je promijenjen naziv u socijaldemokracija Poljskog Kraljevstva i Litve.
[113] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918., 95-96*
[114] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918., 97*

ljudi stranke i kojega treba istaknuti jest Stanislaw Stojalowski koji je bio veoma aktivan već sedamdesetih godina, te je 1889. prvi doveo predstavnike seljaštva u Carevinsko vijeće u Beču.[115]

U Pruskoj, nakon Siječanjskog ustanka, protupoljsko djelovanje se povećava, a još jača nakon ujedinjenja Njemačke 1871. Kulturkampf sve više dobiva protupoljska obilježja, a jako se osjetio u Poznanjskoj pokrajini (koja se prestala zvati Velika Poznanjska Kneževina) jer je tu bilo dosta poljske intelektualne elite. Kulturkampf je imao za cilj podrediti institucije Katoličke crkve državi. Protiv toga se pobunio i nadbiskup i poljski junak Gniezna Mieczyslaw Ledochowski koji je zbog protesta uhićen 1874. Uz Kulturkampf provodi se i germanizacija čemu nam svjedoči i to da je njemački jezik postao službeni jezik administracije i sudstva. Također, otpuštalo se one koji ne znaju njemački jezik te njihovo mjesto preuzimaju Nijemci. Kako je školstvo bilo pod utjecajem germanizacije, uskoro su počeli protesti te Poljaci nisu htjeli slati djecu u škole, a to je rezultiralo kaznama i batinanjem djece. [116]

Položaj seljaka u Poznjanskoj pokrajini bio je drukčiji od seljaka u Galiciji jer oni su imali velike posjede. Bismarck je želio da se promjene vlasnici tih posjeda te provodi prisilno iseljavanje Poljaka, kao što je to napravio 1885. godine s Poljacima koji nisu imali državljanstvo. Kolonizacijska komisija bila je idući korak, s velikim financijskim sredstvima trebala je kupovati poljska zemljišta i naseljavati na njih njemačko stanovništvo čime se trebala mijenjati struktura stanovništva. Uskoro se javljaju njemačke nacionalističke grupe koje pokreću novi val protupoljske aktivnosti, koja se smirila nakon odlaska Bismarcka. Svaka akcija ima reakciju, tako i Poljaci odgovaraju jačanjem poljskog nacionalizma jer je stanovništvo smatralo da im je veća opasnost Njemačka nego Rusija. [117]

[115] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 98
[116] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 105-106
[117] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 100-107

7. Uloga školstva i Crkve u oblikovanju nacionalnog identiteta Poljaka

Jedno od obilježja nacionalnog identiteta jest kultura, ona je važan element nacionalnih baština. Poljaci su izgubili državu, te je održavanje i razvijanje vlastite nacionalne kulture bilo važan dio njihove borbe za nacionalnu državu. Nacionalna kultura se razvijala na dvije razine: među obrazovanom manjinom i neobrazovanim slojevima stanovništva. Ovi potonji nisu imali potpuno razvijenu svjesnost o nacionalnoj i političkoj pripadnosti poljskoj naciji. Osim toga, Poljaci posjeduju bogatu i razvijenu književnost. [118]

Sredina 19. stoljeća donijela je nove promjene, javljaju se nove političke tenzije i caristička vlada odlučuje uvesti promjene u svoju politiku prema obrazovanju i kulturi. Pojačalo se interveniranje države u sve segmente društva. Godine 1850. privremeno izuzeće seljaka iz obaveznog školovanja prijetilo je uništavanju osnovnog obrazovanja cijele jedne generacije. U Litvi i Kongresnoj Poljskoj autonomija poljskih škola nije bila u rukama Poljaka, kratko ju je imao jedino Wielopolski u Varšavi 1861.-1864. Od 1830. rusifikacija je sve prisutnija u Poljskom Kraljevstvu.[119]

U Galiciji je bila drugačija situacija, posebice nakon autonomije 1867. godine, cijeli je školski i sveučilišni sustav je poloniziran. Unatoč tome, poljska kultura najviše je cvala u ruskom dijelu. Osamdesetih godina 19. stoljeća počinje se opet u središte socijalne politike stavljati obrazovanje masa. U godinama kada su kampanje za iskorjenjivanje poljske kulture bile na vrhuncu, raste broj poljske djece koja su pohađala školu. Istovremeno, nove generacije obrazovanih Poljaka nisu imale bilo kakve mogućnosti za značajniju participaciju u političkom životu. Nove generacije naslutile su da bi se masovno obrazovanje poduprto državom, moglo okrenuti protiv poljskih vrijednosti i kulture. Tisuće mladih ljudi našle su svoj poziv i aktivno su se borili za očuvanje poljske kulture. [120]

Postavlja se pitanje kako su Poljaci unatoč kontinuiranoj represiji očuvali svoje nacionalno ime i narodnost? Veliku ulogu imale su žene i obitelj te se u tom krugu najviše očuvao poljski nacionalni identitet. S druge strane, uvijek su postojali nedostatci u sustavu, a ruski činovnici bili su lako potkupljivi.[121]

---

[118] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 226-227
[119] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 231
[120] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 233
[121] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.,* 92

U Pruskoj i Austriji najvažniji agitatori za nacionalne pokrete bili su učitelji. Njihov uspjeh bio je ogroman - u 30-ak godina aktivnog djelovanja uspjeli su poništiti rad germanizatora i rusifikatora, a počeli su ih i nadmašivati.[122] Rusifikacija je izazvala frustriranost Poljaka i jačala njihovu buntovnost. Na ulicama i trgovinama su najčešće bili ruski ćirilični natpisi zajedno s poljskim. Također, osoba koja nije znala ruski jezik nije se mogla braniti na sudu. Poljska djeca učila su u školama ćirilicu, a knjige na poljskom jeziku mogle su se nabaviti samo u inozemstvu. Djeca koja su znala samo ćirilicu nisu mogla čitati na materinjem jeziku.[123]

U Pruskoj se prije 1870. nisu previše zamarali spriječiti rad poljskih škola, ali nisu se trudili ni financirati ih iz državnog proračuna. Nije postojala poljska visokoškolska institucija, a samo je u Chełmnu u Zapadnoj Pruskoj korišten poljski jezik u nastavi. Na osnovnoškolskoj razini, poljske škole su postojale tamo gdje se dominantno pričao poljskim jezikom, no viši razredi su bili germanizirani. Nakon 1872. germanizacija, u sklopu Kulturkampfa, je provođena na svim nivoima obrazovanja. Svi koji su završili školu, također i svećenici, morali su polagati test o njemačkoj kulturi. Njemački jezik je obavezan na svim sudovima od 1876., slično kao i u ruskom dijelu Poljske. Poljaci nisu bili potpuno germanizirani te su postojala društva koja su poticala poljsku pismenost kao što su Društvo za obrazovanje naroda (TOL) i Društvo za popularne čitaonice (TLC) koje je stvorilo sistem od dvije tisuće poljskih knjižnica. [124]

U okvirima poljske književnosti nakon 1848. dolazi do nestanka romantičarskog pogleda na naciju i na svijet, a glavnu ulogu preuzima realizam (pozitivizam), a jača i konzervativizam. Krilatica „rad iz početka“ bila je misao vodilja novog naraštaja književnika razočaranih propalim ustankom 1863. godine. U trenutcima jake ruske represije, nade se polažu u jačanje solidarnosti i u to da gospodarstvo ima važnu ulogu u očuvanju nacionalne posebnosti. Zbivanja u politici i društvu djeluju i na književni život koji se polarizira. Uskoro pozitivisti postaju politički aktivni i svoja stajališta izražavaju u službenim glasilima svojih političkih stranaka. U opće kulturni pokret pozitivizam je prerastao 1870-ih i 1880-ih godina. Aleksander Glowacki ostavio je neizbrisiv trag u poljskom pozitivizmu kao najveći romanopisac, a najvažnije djelo jest Boleslav Prus. Pozitivizam krajem 80-ih gubi književni naglasak te se najviše veže uz političke krugove. Poljsku

[122] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 226-234
[123] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 100
[124] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 100-124

modernu, koja je iduća književna epoha, obilježio je Stanislaw Przyszewski koji djeluje u Krakovu.[125]

Važno je spomenuti i cenzuru koja je bila sveprisutna, za vrijeme Nikole I., a pri kraju 19. stoljeća bila je najjača - cenzurni sistem je imao u jednom trenutku 12 agencija i tajni odbor koji je nadzirao rad tih agencija. Cilj je bio kontrola nad svim izvorima informacija.[126]

Crkva je u 19. stoljeću, posebice u Istočnoj Europi odigrala ključnu ulogu u stvaranju nacionalnih identiteta. Crkva bila najvažnija oporba vlastima, koje su zatirale poljski identitet. Katoličanstvo se vezalo uz „poljaštvo", a Poljaci su ga smatrali najvažnijim nositeljem i zaštitnikom poljskog nacionalizma. Negativna strana ovakvog pristupa je to što je Crkva istodobno ujedinjavala Poljake, ali ih razjedinjavala od drugih vjera ili nacionalnosti koje su obitavale na poljskom teritoriju, te su oni ostali indiferentni na poljsku borbu.[127] U povijesti Poljaka, crkva je kroz djelovanje svećenika i ljudi ostavila jak utjecaj na politička zbivanja u Poljskoj, neovisno o tome je li to bilo željeno ili ne.[128] U prvoj polovici 19. stoljeća, odnosno 1839., ukinuta je Unijatska (grkokatolička) crkva, a i Rimokatolička crkva često je bila žrtvom nasilja u Poljskom Kraljevstvu.[129]

Odnose s Crkvom u drugoj polovici 19. stoljeća definira konkordat 1847. potpisani od pape Pia IX., no on se nije primjenjivao u stvarnosti. Na Pariškoj konferenciji, pod pritiskom zapadnih sila, Rusija je morala dati određene vjerske slobode, a zapravo je rezultat bio pojačanje represije na katolike od strane cara. Crkva se suočavala s konstantnim zaprekama i kler je bio pod kontrolom, a uz to imali su samo ograničen kontakt sa Svetom Stolicom. [130] Nakon Siječanjskog ustanka slijedio je val terora na katolike, a odnosi s Vatikanom prekinuti su 1866. i nisu se obnovili sve do novog konkordata 1883. Poljski kler nerijetko je dijelio radikalne ideje s nacionalnim i socijalnim reformatorima i aktivno pomagao u regrutiranju ljudi za političke ciljeve. Mnogi su radili u tajnosti. Od 1864.-1914. više od tisuću poljskih svećenika bilo je poslano u egzil u Sibir.[131] Crkvena su dobra konfiscirana, ukinuti su brojni redovi, grkokatolici konvertirani na

[125] Tea Rogić Musa, „Enciklopedijski pregled povijesti poljske književnosti", *Studia lexicographica*, God.11 (2017), br. 21, 101-103
[126] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 98
[127] Zdzislav Mach, „Religija i identitet u Srednjoj i Istočnoj Europi", *Politička misao*, Vol.33 (1997), br.4, 132
[128] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,*207
[129] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 59
[130] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 86
[131] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 215-217

pravoslavlje.[132] Unatoč svoj represiji, Katolička Crkva je preživjela, a najvažniju ulogu odigrat će u budućim događajima i borbi protiv komunizma.

Zaključno možemo reći da politička integracija Poljaka nije vodila društvenoj integraciji. Poljaci se drže za sebe i u odvojenim su zajednicama. Stvaraju zatvorena, tajna društva, otvaraju poslove i obrte, brakove sklapaju međusobno i razvija nacionalna solidarnost.[133]

[132] Agičić, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, 91
[133] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present*, 108

8. Zaključak

U ovome radu opisani su najvažniji događaji teškog razdoblja poljskog naroda u drugoj polovici 19. stoljeća. Poljska stvarnost mogla je biti puno drukčija da je ruska politika funkcionirala kako je planirano. Defekti ruske političke i upravne prakse omogućili su Poljacima prostor za manevar gdje su radili na očuvanju svojeg identiteta, organizaciji ustanaka i razvoju poljske kulture. Ruska birokracija bila je lako potkupljiva te se nalazilo načina za izbjegavanje autokratske vladavine ruskog cara, a razmak između careve želje kako bi stvari trebale funkcionirati i kako su one u stvarnosti funkcionirale velik je kao i teritorij na kojem se prostiralo Rusko Carstvo.

Na prethodnim stranicama pokazano je da je 19. stoljeće bilo ključno za formiranje poljske nacije. Stalne represije i loše tretiranje poljskog naroda rezultiralo je povlačenjem Poljaka u „podzemni“ svijet gdje su organizirali ustanke. Osim ustanka, Poljaci su se odvajali i stvarali zasebna društva te razvijali solidarnost.[134]

Uzevši u obzir ono što je pokazano u ovom radu nameće se zaključak da unatoč pokušajima europskih sila da ugase sanjanja Poljaka o vlastitoj državi, one to nikada nisu uspjeli te su se Poljaci tijekom Prvog svjetskog rata izborili za oslobođenje politički podijeljenog, ali misaono ujedinjenog naroda.

[134] Davies, *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present,* 104-108

9. Bibliografija

- Davies ,Norman. *God's playground: A history of Poland, vol. 1: The origins to 1795.* Oxford: Clarendon Press,1981.
- Wandycz, Piotr S., *Cijena slobode - povijest Srednjoistočne Europe od srednjeg vijeka do danas.* Zagreb: Srednja Europa, 2004.
- Agičić, Damir. *Podijeljena Poljska 1772.-1918.* Zagreb: Srednja Europa, 2004.
- Davies, Norman. *God's playground: A history of Poland, vol. 2: 1795. to Present.* Oxford: Clarendon Press, 1981.
- Bognar, Andrija. „Osobine političko-geografskog razvoja Poljske“, *Politička misao: časopis za politologiju,* Vol.6 No. 2(1969.), str.273-294.
- Hroch, Miroslav. „Oblikovanje modernih nacija i nacionalni pokret 19.stoljeća“, *Časopis za suvremenu povijest,* Vol.11, No.1, (1979.), 23-40.
- Velimir Bugarin. „Nacionalizam u 19.st.“, *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru,* Vol.2, No.2, 2009, 82-87.
- Arato, Endre. „Karakteristične crte nacionalnih ideologija slavenskih naroda u prvoj polovici 19.st.“, Pro tempore: časopis studenata povijesti (2016.), br. 10/11, 259-284.
- Berger, Stefan. „Moć nacionalnih povijesti: pisanje nacionalnih povijesti u Europi 19. i 20. st.“, *Pro tempore: časopis studenata povijesti* (2016.), br. 10/11, 467-493.
- McLeod, Hugh. „Christianity and nationalism in nineteenth-century Europe“, *International journal for the Study of the Christian Church,* Vol.15, (2015), br.1, 7-22.
- Rogić Musa,Tea. „Enciklopedijski pregled povijesti poljske književnosti“, *Studia lexicographica,* God.11 (2017), br.21, 87-111.
- Mach, Zdzislav. „Religija i identitet u Srednjoj i Istočnoj Europi“, Politička misao, Vol.33 (1997), br.4, 129-143.